

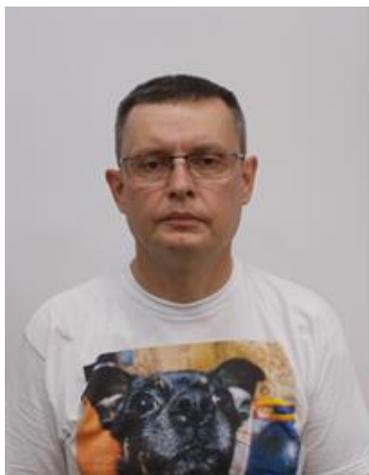
СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ»

Ступінь освіти	Перший (бакалаврський)
Спеціальність	231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма	Соціальна та молодіжна робота
Тривалість викладання	11, 12 чверті
Кількість кредитів	4 кредити ЄКТС (120 годин)
Заняття:	Осінній семестр
лекції:	2 години на тиждень
практичні:	4 години на тиждень
Мова викладання	українська

Сторінка курсу в СДО НТУ «ДП»: <https://do.nmu.org.ua/course/view.php?id=5118>

Кафедра, що викладає: Державного управління і місцевого самоврядування (ДУМС)

Викладач:

Шпекторенко Ігор Валентинович

д. держ. упр., професор, професор кафедри

Персональна сторінка:

<https://palsg.nmu.org.ua/ua/kafedra/teachers/Shpektorenko/Shpektorenko.php>

E-mail: Shpektorenko.I.V@nmu.one; igor3101@ukr.net

1. Анотація до курсу

Навчальна дисципліна є теоретико-практичною основою сукупності знань та вмінь, що забезпечують базову підготовку фахівців з соціального управління та соціальної роботи і входить до циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки бакалаврів за спеціальністю «Соціальна та молодіжна робота».

Під час вивчення цієї дисципліни Ви ознайомитеся із теоретичними засадами формування парадигми соціального управління, навчитесь використовувати у практичній діяльності закономірностями соціального управління та законами організації, усвідомите це на прикладах сучасних підходів та прикладів зі сфери соціального становлення та розвитку людей з позиції гуманістичних підходів до управління. Практична робота спрямована на можливості удосконалення нині діючих інституційних інструментів соціального розвитку та становлення індивідів в Україні.

2. Мета та завдання курсу

Мета дисципліни «Соціальне управління» – є формування здатності розв'язувати комплексні проблеми в сфері публічного управління та адміністрування з перспективою переходу до соціального управління складними процесами, у тому числі дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних управлінських знань у здобувачів вищої освіти, а також розвиток відповідно до освітньої програми.

Завдання курсу:

- розглянути основні сучасні концепції та теорії управління, чинники (фактори) та умови формування соціального управління в суспільстві;
- навчити застосовувати інструментарій соціального управління залежно від умов соціального середовища; вміти спрямовувати соціальні інститути та соціальні ліфти на формування сучасного змісту в інструментах діяльності (праці);
- навчити коректно застосовувати термінологію у сфері соціального та публічного управління, наук про суспільство;
- навчити застосовувати результати емпіричних досліджень в практику роботи з людьми;
- навчити критично аналізувати змістовне наповнення роботи соціальних та політичних інститутів з метою уникнення соціальних катаклізмів.

3. Результати навчання

Продемонструвати розуміння основ соціального управління, вміння критично аналізувати тенденції розвитку систем публічного управління в історичній ретроспективі та теоретичні основи взаємодії закономірностей, принципів, функцій та методів публічного управління та адміністрування.

Продемонструвати розуміння сутності інструментів соціального та публічного управління та адміністрування з позиції демократичних, людиноцентричних, аксіологічних, акмеологічних парадигм (підходів), менеджмент-орієнтованого розвитку; організаційного розвитку, поведінкових моделей в органах публічного управління, вміння аргументувати та обґрунтувати, публічно доводити авторську позицію.

Продемонструвати розуміння сутності та здатність аналізувати та практично застосовувати технології соціального управління, вміння аргументувати та обґрунтувати авторську позицію.

Продемонструвати засвоєння та розуміння методологічних основ, ключових критеріїв визначення та розвитку технологій соціального управління, здатність застосовувати теоретичні підходи та моделі соціального управління під час здійснення наукових досліджень та реалізації професійної діяльності в органах управління, вміння аргументувати та обґрунтувати авторську позицію.

Продемонструвати здатність презентувати, вміння аргументувати та обґрунтувати авторську позицію щодо інструментів удосконалення напрямів соціального управління.

4. Структура курсу

Тема 1. Основні теорії управління суспільством (0-15 балів).

1.1. Джерела ідей управління суспільством і країною. Формування та розвиток теорій управління суспільством і країною

1.2. Основні теорії та школи управління суспільством і країною другої половини ХХ ст. Японський варіант людських стосунків

Практичне заняття 1. Адаптація закономірностей управління до специфічних умов професійної та посадової діяльності. Презентація з описанням результатів обговорення у малій групі (або мозкового штурму, дискусії, диспуту, задачі в межах великої групи) закономірностей соціального управління та особливостей функціонування політичної (публічної) та соціальної сфер суспільства (її людської складової) з метою визначення чинників її занепаду (аудиторне практичне заняття, робота у групі) (0-5 балів).

Тема 2. Публічна сфера – єдність політичної, економічної, соціальної, культурної, духовної, екологічної та міжнародної сфер (0-15 балів).

2.1. Взаємозв'язок економічної науки, соціології та політології. Співвідношення економіки та політичної економії

2.2. Особливості поведінки людей в економічній та політичній сферах. Соціальна сфера: публічне (соціальне) адміністрування та людина; публічне (соціальне) адміністрування та колектив; публічне адміністрування та суспільство

2.3. Дія ринкових принципів у політичній сфері. Публічна сфера і публічна політика

Практичне заняття 2. Розробка принципів соціального управління як інструмента управління суб'єктом управління. Презентація результатів дослідження з реалізації сучасних принципів формування та реалізації політики стосовно формування соціального управління в державі, обговорення та обґрунтування (в результаті роботи у великій групі, мозкового штурму, дискусії, ділової або імітаційної гри, ситуаційної вправи, круглого столу) конкретного змісту реалізації переліку принципів соціального управління у зазначеній сфері (аудиторне практичне заняття) (0-5 балів).

Тема 3. Практичні аспекти методології соціального управління (0-30 балів).

3.1. Закономірності соціального управління. Психологічні закономірності управління.

3.2. Принципи соціального управління.

3.3. Соціальна доктрина.

3.4. Інверсія в управлінні.

3.5. Основні функції соціального управління.

3.6. Загальні методи соціального управління: політичний; нормативно-правовий; економічний; соціально-психологічний; організаційний; стимулювання; виховний; самоуправління.

Спеціальні методи соціального управління: моделювання, програмування, експерименту, інформаційних технологій.

3.7. Підходи в соціальному управлінні.

3.8. Технології публічного та соціального управління.

3.9. Інформаційне забезпечення соціального управління. Соціальна інформація і соціальна орієнтація.

3.10. Соціальний лідер управлінського типу. Лідерство і штучний інтелект.

3.11. Прийняття управлінського рішення.

3.12. Геополітика в сучасному управлінні.

Практичне заняття 3. Функції управління в системі методології соціального управління. Презентація управлінського циклу щодо особливостей формування (змісту) та здійснення функцій управління в соціальній організації в парадигмі соціального управління (командна робота під час аудиторного практичного заняття) (0-5 балів).

Практичне заняття 4. Взаємозв'язки в системі методології соціального управління: підходи та технології соціального управління. Обговорення змісту (описання) та прийняття управлінських рішень суб'єктом владних повноважень стосовно переходу на парадигму соціального управління (інструментальна частина) на прикладі рішення соціальної організації (комплекс заходів) (командна робота, мозковий штурм, дебати, ситуаційна вправа, круглий стіл) під час аудиторного практичного заняття) (0-5 балів).

Під час інтерактивних лекцій здобувачами виконуються контрольні завдання за кожною темою, які з урахуванням специфіки дисципліни передбачають дискусування проблемних питань із модеруванням з боку викладача.

Під час практичного заняття на контрольному тижні відбувається презентація і захист результатів виконання індивідуального практичного підсумкового завдання з розроблення концепції регіональної/місцевої програми «Основні напрями реалізації Концепції (політики) у сфері соціального управління» (0-20 балів).

Індивідуальне практичне підсумкове завдання

Проект «Розробка концепції удосконалення соціального управління». Презентація проекту «Основні напрями реалізації Концепції (політики) у сфері соціального управління», відповідальності, проекту цілей КП, деталізованої моделі КП на засадах системного підходу, а саме: використання закономірностей, принципів, функцій та комплексу методів соціального управління різними процесами в суспільстві (імітаційна гра, командна робота під час аудиторного практичного заняття); взаємозв'язки в системі методології соціального управління: структура соціальної діяльності. Індивідуальне підсумкове завдання полягає у розробленні та захисті здобувачами вищої освіти проекту місцевого або регіонального розвитку.

Форма проведення: розроблення, презентація та захист (відповіді на запитання, дискусія) індивідуального завдання перед аудиторією (бажано використовувати MS PowerPoint).

Зміст індивідуального підсумкового практичного завдання:

На прикладі окремої території (ОТГ, району, області) чи муніципального утворення (село, селище, місто), пов'язаного з життям у конкретній територіальній громаді та / або професійною діяльністю, або на прикладі окремої галузі (сфери діяльності), в якій працює здобувач (охорона здоров'я, освіта, соціальний захист населення, культура, охорона навколишнього середовища, безпека життєдіяльності, житлово-комунальне господарство, агропромисловість, туризм, транспорт та промисловість та ін.) розробити концепцію проекту на задану тему, результатом реалізації якого буде соціальний ефект для певної громади / території / галузі.

Для представлення результатів виконання завдання необхідно заповнити відповідний шаблон, який розміщено у застосунку Teams MS Office та на дистанційній платформі Moodle. Під час презентації і захисту результатів виконання індивідуальних завдань у межах практичних занять передбачено процедуру peer-assessment (оцінювання з боку інших здобувачів освіти).

5. Технічне обладнання та/або програмне забезпечення

На лекційних заняттях обов'язково мати з собою гаджети зі стільниковим інтернетом. Активованій аккаунт університетської пошти (student.i.p@nmu.one) на Microsoft Office365.

Перевірений доступ з ПК чи мобільного гаджету до застосунків Microsoft Office: Teams, Moodle.

Інстальований на ПК та мобільних гаджетах пакет програм Microsoft Office (Word, Excel, Power Point).

6. Система оцінювання та вимоги

6.1. Навчальні досягнення здобувачів вищої освіти за результатами вивчення курсу оцінюватимуться за шкалою, що наведена нижче:

Рейтингова шкала	Інституційна шкала
90 – 100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

6.2. Здобувачі вищої освіти можуть отримати **підсумкову оцінку** з навчальної дисципліни **на підставі поточного оцінювання знань** за умови, якщо набрана кількість балів з поточного усних опитувань та участі у дискусіях під час лекцій, виконання проміжних практичних завдань і захисту підсумкової індивідуальної практичної роботи складатиме не менше 60 балів. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Теоретична частина оцінюється за результатами *виконання контрольних завдань за кожною темою* під час інтерактивних лекцій. Загалом за теоретичну частину отримується **максимум 60 балів** (2 лекції*15 і 1 лекція*30 балів).

Практична частина оцінюється за результатами виконання *проміжних практичних завдань* і виконання під час самостійної роботи, публічної презентації та захисту під час практичного заняття *індивідуального підсумкового практичного завдання*. При несвоєчасному здаванні практичних та індивідуального завдань оцінка знижується вдвічі.

За участь у 4 практичних заняттях (виконання і презентація результатів проміжних практичних завдань) здобувач може отримати **20 балів** (4*5 балів). За виконання індивідуального практичного завдання здобувач отримує **максимум 10 балів**, за презентацію та захист індивідуального практичного завдання – **максимум 10 балів**. У сумі за практичну частину курсу при поточному оцінюванні отримується **максимум 40 балів**.

Отримані бали за теоретичну частину та практичні завдання додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

Розподіл максимальної кількості балів за складовими поточного контролю:

Теоретична частина	Практична частина	Разом
60	40	100

6.3. Критерії оцінювання підсумкової роботи: у випадку якщо здобувач вищої освіти за поточною успішністю отримав менше 60 балів та/або прагне поліпшити оцінку проводиться **підсумкове оцінювання (залік)** під час сесії. Якщо здобувач не здав у письмовій формі виконаних індивідуальних завдань (дві практичні роботи), він отримує незадовільну підсумкову оцінку з дисципліни.

Залік проводиться у вигляді комплексної контрольної роботи, яка включає запитання з теоретичної та практичної частини курсу. Білет складається з **60 тестових завдань** із чотирма варіантами відповідей, одна правильна відповідь оцінюється в 1 бал (**разом 60 балів**) та **10 тестових завдань** з практичної частини, кожне з запитань оцінюється максимум у 4 бали (**разом 40 балів**), причому:

- 4 бали – відповідність еталону;
- 3 бали – відповідність еталону з незначними помилками;

- 2 бали – часткова відповідність еталону, питання повністю не розкриті;
- 1 бал – невідповідність еталону, але відповідність темі запитання;
- 0 балів – відповідь не наведена або не відноситься до теми запитання.

Отримані бали за відкриті та закриті тести додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальної дисципліни. Максимально за підсумковою роботою здобувач вищої освіти може набрати 100 балів.

7. Політика курсу

7.1. Політика щодо академічної доброчесності. Академічна доброчесність здобувачів вищої освіти є важливою умовою для опанування результатами навчання за дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролів. Академічна доброчесність базується на засудженні практик списування (виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання), плагіату (відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства), фабрикації (вигадування даних чи фактів) що можуть використовуватися в освітньому процесі. Політика щодо академічної доброчесності регламентується положенням «Положення про систему запобігання та виявлення плагіату у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка»:

https://old.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/Положення_запобіг_виявл_плагіат-2025.pdf

У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

Політика щодо використання штучного інтелекту під час опанування курсу регламентується відповідними нормами «Політики щодо використання штучного інтелекту в діяльності Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»:

https://old.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/Політика_ШІ_2025.pdf.

7.2. Комунікаційна політика.

Здобувачі вищої освіти повинні мати активовану університетську пошту.

Обов'язком здобувача вищої освіти є перевірка один раз на тиждень (щонеділі) поштової скриньки на Office365 та відвідування групи дисципліни у Microsoft Teams.

Рекомендуємо створити профілі та підписатися на сторінку кафедри державного управління і місцевого самоврядування у Facebook: <https://www.facebook.com/kafedra.publicmanagement/>.

Протягом тижнів самостійної роботи обов'язком здобувача вищої освіти є робота у рамках дисципліни дистанційно у застосунку Microsoft Teams та на корпоративній платформі Moodle (www.do.nmu.org.ua).

Усі письмові запитання до викладача стосовно дисципліни мають надсилатися на університетську електронну пошту або до групи у Microsoft Teams.

7.3. Політика щодо перескладання.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

7.4. Відвідування занять.

З 24.02.2022 реалізація освітньої діяльності відбувається в умовах правового режиму воєнного стану. Наявна низка небезпек: повітряні тривоги, ризики припинення енергозабезпечення, мобільного та Інтернет-зв'язку. Згідно з наказами по університету у 2024-2025 навчальному році освітня діяльність здобувачів другого (магістерського) рівня

вищої освіти всіх форм навчання здійснюється з використанням дистанційних технологій через синхронні та асинхронні комунікації.

Відвідування онлайн лекцій та практичних занять реалізується через приєднання до «наради» в «команді» Microsoft Teams. Під час повітряної тривоги заняття перериваються і продовжуються лише за умов перебування учасників освітнього процесу у захищених приміщеннях. Викладачем (за технічної та безпекової можливості) здійснюється запис заняття для підтримки асинхронного формату навчання.

У випадках відсутності енергозабезпечення, мобільного та Інтернет-зв'язку викладачем забезпечується асинхронний формат навчання та комунікація зі здобувачами за допомогою каналів зв'язку, що функціонують.

Про причини неможливості взяти участь в онлайн заняттях, ускладненні доступу до матеріалів на дистанційних платформах НТУ «ДП» тощо здобувач вищої освіти має повідомити викладача в особистих повідомленнях чатів Microsoft Teams, або листом на корпоративну е-пошту НТУ «ДП», або через старосту чи представника адміністрації інституту.

7.5. Політика щодо оскарження оцінювання. Якщо здобувач вищої освіти не згоден з оцінюванням його знань він може оскаржити виставлену викладачем оцінку у встановленому порядку.

7.6. Зарахування результатів навчання, які отримані у неформальній освіті. Здійснюється відповідно до «Положення про визнання в Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка» результатів навчання, набутих у неформальній та/або інформальній освіті» <http://surl.li/zopmhq>.

7.7. Участь в анкетуванні. Наприкінці вивчення курсу та перед початком сесії здобувачам вищої освіти буде запропоновано анонімно заповнити електронні анкети (Microsoft Forms Office 365), які буде розіслано на ваші університетські поштові скриньки. Заповнення анкет є важливою складовою вашої навчальної активності, що дозволить оцінити дієвість застосованих методів викладання та врахувати ваші пропозиції стосовно покращення змісту навчальної дисципліни.

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Бакуменко В. Д., Бондар І. С., Горник В. Г., Шпачук В. В. *Особливості публічного управління та адміністрування*: навч. посіб. Київ: КНУКіМ. 2016. 167 с. URL: <https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/osoblivosti-publichnogo-administruvannya.pdf>
2. Варга Н.І. Менеджмент соціальної роботи: навчально-методичні рекомендації (для здобувачів вищої освіти галузі знань освіти галузі знань 23 «Соціальна робота» спеціальності 231 «Соціальна робота»). Ужгород, 2021. 70 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/37357/1/НМКД%20Менеджмент%20соц.роб.п. df>
3. Колбіна Л. А. Менеджмент соціальної роботи : навч. посіб. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 406 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/636/1/Колбіна%20Менеджмент%20соц.роб.п. df>
4. Куйбіда В. С., Шпекторенко І. В. *Методологія публічного управління як система: теоретичні та практичні аспекти. Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 29. С. 7–12. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.29.1>
5. Куйбіда В. С., Шпекторенко І. В. *Методологія публічного управління: аспекти її структури, співвідношення, взаємозалежності законів, закономірностей та функцій*

- управління. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 28. С. 14–18. <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.28.2>
6. Куйбіда В. С., Шпекторенко І. В. *Професійна мобільність та проблеми професіоналізації персоналу публічного управління*: моногр. Київ: НАДУ. 256 с. URL: <https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163130/3.pdf?sequence=1&isAllowed=y> ; (англ. мовою: Kuibida V., Shpektorenko I. (2019). *Professional mobility and professionalization of public servants*: monograph; translated by O. Rubchak, V. Vakareva. Kyiv: NAPA. 256 p. URL: [https://www.researchgate.net/publication/385374900 PROFESSIONAL MOBILITY AND PROFESSIONALIZATION OF PUBLIC SERVANTS](https://www.researchgate.net/publication/385374900_PROFESSIONAL_MOBILITY_AND_PROFESSIONALIZATION_OF_PUBLIC_SERVANTS)
7. Лукашевич М. П., Туленков М. В. *Менеджмент соціальної роботи: Теорія і практика* : навч. посіб. 2-е вид. Київ : Каравела, 2023. 296 с.
8. *Публічне управління в умовах інституційних змін*: кол. моногр. За наук. ред. Р. В. Войтович та П. В. Ворони. Київ. 2018. 475 с.
9. Рейкін В. С. *Соціальний менеджмент: конспект лекцій*. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки., 2022. 129 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/21267>
10. Шпекторенко І. В. (Уклад.). *Методологія публічного управління*: навч. посіб. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2018. 120 с. URL: <https://kpdi.edu.ua/biblioteka/2024/Методологія%20публічного%20управління%20Шпекторенко%20І.В1.pdf>
11. Shpektorenko I., Hozhylo I., Hozhylo M. Social Management: Structure, Fundamentals of Methodology of Practical Activity. *Аспекти публічного управління*. 2024. Т. 12. № 2. С. 92-97. <https://doi.org/10.15421/152429>
12. Mykolaichuk M., Pershko L., Pasichnyi R., Blishchuk K., Shpektorenko I., Dzvinchuk D. Innovative competences in public administration: The key to sustainable development, increasing financial efficiency and ensuring national security. *Edelweiss Applied Science and Technology*. 2024. Vol. 8, No. 6. P. 1334-1343 (Scopus). <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.2250> <https://learning-gate.com/index.php/2576-8484/article/view/2250>
13. Shpektorenko I., Dobrianska N., Dubytskyi D., Hrushetsky B., Tryshnovskiy Ie., Zarichniak A. Investments in the development of human capital in the conditions of war: Experience in the context of improving the public administration system. *Edelweiss Applied Science and Technology*. 2024. Vol. 8, No. 6. P. 1378-1388 (Scopus). <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.2254> <https://learning-gate.com/index.php/2576-8484/article/view/2254>

Додаткові

1. *Теоретичні та практичні аспекти формування компетентності депутатів місцевих рад України (2021)* : моногр.; за наук. ред. І. В. Шпекторенка. Дніпро: ГРАНІ. 2021. 80 с. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/Monograph/Монографія_НДР_29.03_2021.pdf
2. *Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід*: моногр. За заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя: ЗДІА. 2016. 606 с. URL: <https://old-zdia.znu.edu.ua/index.php?page=4007&lang=ua>
3. Ястремська О. М., Мажник Л. О. *Публічне адміністрування*: навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2015. 132 с. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/10360>
4. Sadri Mohamad, Aristidou Angela, and Ravasi Davide. Cross-Sector Partnership Research at Theoretical Interstices: Integrating and Advancing Theory across Phases. *Journal of Management Studies*. 0:0 Month 2024. P. 1-34. DOI:10.1111/joms.13046 URL: [https://www.researchgate.net/publication/377917104 Cross-](https://www.researchgate.net/publication/377917104_Cross-)

Інформаційні ресурси

1. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: <http://rada.gov.ua/>
2. Президент України: офіційне Інтернет-представництво. URL: <http://www.president.gov.ua/>
3. Кабінет Міністрів України: офіційний веб-портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
4. Національне агентство України з питань державної служби: офіційний веб-портал. URL: <http://www.nads.gov.ua>
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: www.nbu.gov.ua
6. Національна історична бібліотека України. URL: <https://nibu.kyiv.ua/>
7. Головний правовий портал України. URL: <http://www.ligazakon.ua/>
8. Центр політико-правових реформ. URL: <http://www.pravo.org.ua/>
9. Public service Europe. URL: <http://www.publicserviceeurope.com/>
10. European CAF Resource Centre, EIPA. URL: <https://www.eipa.eu/portfolio/european-caf-resource-centre/>
11. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. URL: www.library.univ.kiev.ua
12. Наукова бібліотека Національного університету «Кієво-Могилянська академія». URL: <http://www.ukrna.kiev.ua/ukmalib>
13. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>
14. Національна Парламентська бібліотека України. URL: <http://www.nplu.kiev.ua/>
15. ЛігаБізнесІнформ. URL: www.liga.net/
16. Диалог.иА. URL: <http://dialogs.org.ua/theme.php>
17. Центр Разумкова. URL: <http://www.uceps.org.ua/ua/section/International>